

рокомъ Просвѣлъ, бѣ бо с нимъ былъ на воинѣ, сожаливъси о Романѣ, и приѣхавъ со силою, изведе Романа изъ града», – підкреслене є вставкою з опису гарної дівчини («видѣвъ же доброту ея, вдасть ю за...»). Швидше за все, вона була внесеною вже холмським книжником. Пор., напр., текст із Хроніки Малали (2-а книга): «видѣвъ ю и доброту ея и възрастъ» – переклад з «καὶ ἑώρακὼς αὐτῆς τῆν εὐπρέπειαν καὶ τὴν ἡλικίαν» (В.М. Істрин вважав, що окремі слова були доданими слов'янським переписувачем. Однак новіше критичне видання показує, що переклад буквальный. Див.: Істрин В.М. Хроника Иоанна Малалы... – С. 85–86, 64; Ioannis Malalae Chronographia // Corpus Fontium Historiae Byzantinae. – Vol. XXXV. – Ed. H-G. Béch, A. Kambylis, R. Keydell. – Berolini, Novi Eboraci, 2000. – S. 33). Цитоване місце ГВЛ див.: ПСРЛ. – Т. 2. – Стп. 837.

⁵² Грушевський М.С. Історія України-Руси... – Т. 3. – С. 75–76, 81. Дати, як уже зазначалося, наявні тільки в Іпат. списку, проте послідовність подій у Хлебн. тождна.

⁵³ Маю на увазі повідомлення про справи у Литві (про Войшелка, Миндовга, Товтила, Треняту), а не написані власне литовцями літописні записи, як це, припускав, наприклад, В.Т.Пашуто. За спостереженнями О.П. Толочко, у цих литовських оповідях спостерігається формула з «Історії іудейської війни» Йосифа Флавія: *Толочко А.П.* Одна заимствованная формула в Галицко-Волынской летописи // *Ruthenica.* – Вып. 5. – К., 2006. – С.256–257. Що має означати, що з литовськими повістями працював той самий книжник, котрий вводив у ГВЛ й інші запозичення з тексту Іудейського хронографа. Слушними здаються заперечення П.П. Толочко з приводу неймовірності існування литовських літописів у XIII ст. *Толочко П.П.* Литовский князь Войшелк... – С. 126. Цікаво, що дослідники, як правило, приписують литовським книжникам не початкову редакцію А, а пізніші тексти. Скажімо, В.Т.Пашуто визначав як литовську редакцію В. П.П.Толочко запропонував вважати написану за литовськими переказами версію Новгородського першого літопису, де Войшелк приймає постриг на Афоні – надзвичайно далеко від Данила й у надзвичайно «престижному» місці.

The article discusses the christening and ordaining of the Lithuanian Duke Voishelk (Vaisvilkas) at the time of King Danylo Romanovych. Two descriptions of the christening (1255 and 1262) are examined in the context of their treatment by the authors and editors of the Halych and Volyn' Chronicle.

А.В.Блануца, Д.П.Ващук*

КНЯЗІВСЬКИЙ РІД МАСАЛЬСЬКИХ ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЛИТОВСЬКОЇ МЕТРИКИ (СЕРЕДИНА XV – ПЕРША ПОЛОВИНА XVI ст.)

У статті на основі актів Литовської метрики досліджено політичні, правові, економічні, майнові та родинні аспекти життя й діяльності представників князівського роду Масальських у Великому князівстві Литовському середини XV – у першій половині XVI ст. Виділено три групи князів: нащадки Володимира (Володка) Юрійовича, Василя Юрійовича та Семена Юрійовича. Земельні володіння роду були розташовані на всій території держави, включаючи й Волинь, а окремі його представники внаслідок московсько-литовських воєн на зламі XV–XVI ст. емігрували до Московії.

Історія українських земель у складі Великого князівства Литовського (далі – ВКЛ) XIV – першої половини XVI ст. у сучасній вітчизняній історіографії

* Блануца Андрій Васильович – канд. іст. наук, ст. наук. співроб. відділу історії України середніх віків і раннього нового часу Інституту історії України НАНУ;

Ващук Дмитро Петрович – канд. іст. наук, наук. співроб. відділу історії України середніх віків і раннього нового часу Інституту історії України НАНУ.

набуває все більшої популярності. Відтак малодосліджених питань стає дедалі менше. Та, попри це, вивчення історії окремих князівських родин і досі залишається «білою плямою». Не є винятком і князівський рід Масальських, котрий свого часу був одним із найвпливовіших на Волині.

Проте стверджувати, що наукових праць з історії цього роду не існує взагалі, буде не зовсім правильно. Започаткували генеалогічні литуаністичні студії польські історики кінця XIX ст., публікації яких містять чимало відомостей про окремих представників родини Масальських та генеалогічні схеми¹. Тоді ж російський учений М.Бранденбург надрукував поки що єдину на сьогодні книгу про зазначений рід, дослідивши його історію до XIX ст.² Серед українських публікацій варто виділити, насамперед, працю Н.Яковенко, в якій дослідниця скомпанувала інформацію про практично всіх, відомих їй на час написання книги, князів Масальських за період XIV–XVI ст. та побудувала генеалогічну схему родини³. О.Русина у своїх працях, з'ясовуючи, зокрема, роль Сіверщини в міждержавних відносинах кнця XIV – початку XVI ст., торкалася питання еміграції сіверських князів (і в тому числі представників роду Масальських) до Московії⁴. Серед останніх монографічних досліджень важливе значення має праця Л.Войтовича, з якої дізнаємось про найбільш ранні відомості щодо предків Масальських⁵. Про земельні володіння означених князів на півдні Волині XV – першої половини XVII ст. писав В.Собчук⁶. Згідно з висновками А.Блануци, князі Масальські були присутні також серед тих осіб, які брали участь в операціях із нерухомістю на території Луцького повіту в другій половині XVI ст.⁷

Проте пошуки в архівосховищах дуже часто призводять до віднайдення нових документів, які доповнюють уже відому інформацію. Так, наприклад, знайдені нами у Литовському державному історичному архіві (м. Вільнюс) (ф.1029) та Російському державному архіві давніх актів (м. Москва) (ф.389) документи не лише збагачують фактичний матеріал про Масальських, але й доповнюють персональний склад роду невідомими на сьогодні особами. Відтак метою статті є відображення історії життя й діяльності представників цього роду в середині XV – у першій половині XVI ст. У додатках розміщено документи з литовського архіву, які публікуються вперше. Стаття є першим етапом здійснення комплексної публікації документів про князівський рід Масальських, які зберігаються в литовських архівосховищах. Нині автори підготували до друку перший випуск документів.

Князівський рід Масальських⁸ пов'язаний із Чернігівщиною та династією Рюриковичів (одним із предків був Михайло Всеволодович (1179–1246 рр.) – чернігівський (1223–1246 рр.) та великий князь київський (бл. 03.1238 – бл. 07/08.1239 рр.)⁹. За даними Н.Яковенко, безпосереднім родоначальником вважається кн. Юрій Масальський (перша половина XV ст.)¹⁰. Першим, хто згадується із цього роду, є кн. Володимир Юрійович (Володка) Масальський – він був одним із трьох синів кн. Юрія (брати: Василь і Семен). Кн. Володка фігурує у книзі Литовської метрики, в якій записано надання нерухомого майна королями Казимиром і Александром Ягеллончиками. Згідно з документом, князь отримав¹¹ «пусту» волость Недоходів¹² та село Ощитеськ (ділянку його дядька Михайла¹³). Кінцева приписка може свідчити, що в кн. Юрія був брат Михайло.

Нащадки кн. Володимира Юрійовича (Володка)

За часів правління Казимира Ягеллончика чотирьом представникам роду Масальських було видано з королівської скарбниці поставки сукна й гроші. Зо-

крема, нащадок кн. Володка – його син Олехно Володимирович, – отримав 12 кіп грошів литовських¹⁴.

Другий син кн. Володка – Тимофій Володимирович, – був одружений із представницею впливового панського роду ВКЛ Ганною Семенівною Сапежанкою¹⁵. Кн. Тимофій входив до оточення великого князя й короля, виступаючи свідком судових рішень королівських намісників. Так, у справі смоленських бояр Федька Рогова з Іваном Свиридоновим щодо села Відбляни він скріпив своєю печаткою вирок смоленського намісника пана Юрія Глібовича¹⁶.

Значно більше документів віднайдено нами про онука кн. Володка – господарського дворянина Петра Тимофійовича. Він двічі одружувався з представницями князівських родів – першою дружиною була кн. N (ім'я невідоме) Матвійвна Микитичівна, а другою – кн. Олена Андріївна Сангушківна¹⁷. Перша документальна згадка про князя датується 23 жовтня 1509 р., коли йому у Львові було видано 12 кіп грошів за службу великому князеві¹⁸. У 1512 р. кн. Петро Масальський фігурує в реєстрі всіх господарських бояр Сигізмунда I Старого, де також указано, що він зі своєї частини Порозовської вислуги виставляв до війська ВКЛ 6 коней¹⁹. Згодом, у 1514 р., Петро Тимофійович здійснив наїзд на маєток господарського боярина Андрія Чижевича, під час якого заподіяв різні шкоди й «гвалти» підданам дружини А.Чижевича, та ще й пограбував їх²⁰. Господарський боярин звернувся зі скаргою до великокнязівського суду, результатом розгляду якої стало винесення вироку Сигізмундом I Старим – великий князь зобов'язував кн. Масальського відшкодувати збитки підданам дружини А.Чижевича й наказував князеві не чинити в майбутньому шкоди своєму підданому²¹.

Будучи вже стоклішським намісником Петро Тимофійович у 1518 р. отримав привілей великого князя на тримання заставним правом Стоклішського двору в сумі 1000 і 60 кіп грошів²². Із пізнішого документа можемо встановити термін застави. Так, через рік Сигізмунд I Старий своїм привілеєм від 12 серпня 1519 р. дозволив панові Григорію Григорійовичу Остику викупити двір Стоклішки за ту ж суму, в якій заставив указаний двір кн. Масальському²³. У цьому документі також записано, що великий князь спершу заставив Стоклішський двір господарському дворянинові Петрові Тимофійовичу Масальському²⁴. Тому термін перебування господарського двору на умовах застави в руках князя становив 1 рік. Згадка про тримання Стоклішського двору Петром Тимофійовичем міститься також у привілеї великого князя від 11 травня 1520 р. Цього разу великокнязівський двір переходив у заставне володіння панові Якубу Кунцевичу²⁵. Як і в попередньому своєму привілеї, Сигізмунд I Старий акцентував увагу на тому, що спершу Стоклішський двір було передано князеві Масальському²⁶.

Петро Масальський отримував за свою службу певну плату із господарського скарбу. Зокрема, у 1521 р. йому було призначено отримати від великокнязівського підскарб'я 15 кіп грошів «у Судурмана» та адамашок на шату²⁷, а в 1532 р. за князем, згідно з квітаціями, значився адамашок на шату²⁸. Окрім грошових виплат, князь отримував у володіння також і волості. Так, у 1527 р. великий князь своїм привілеєм надав Петрові Тимофійовичу у тримання Любошанську волость після смерті пана Юрія Немировича²⁹. Князь мав достатній капітал, щоб розширювати свої володіння не лише шляхом великокнязівських надань та вислуг, а й купуючи певні маєтності. Саме через купівлю П.Масальський став власником маєтку Ішолне, придбаного за 700 кіп грошів у пана Миколи Юрійовича Зіновійовича³⁰. На цю купівлю Сигізмунд I Старий надав господарському дворянину підтверджувальний лист від 18 листопада 1524 р.³¹

Траплялися в кар'єрі П.Масальського й судові процеси. Про одну судову тяганину за участі князя міститься інформація в наказі великого князя до віленського воеводи пана Ольбрахта Гаштовта. Воевода мав на місці здійснити

вирок у справі кн. П.Масальського з кн. Матвієм Микитиничем щодо маєтку Струга³².

Певна інформація міститься в книгах Литовської метрики й про другого онука кн. Володка – господарського дворянина Юрія Тимофійовича Масальського. Згідно з документами, він володів маєтностями у Браславському повіті та в Полоцькій землі. Наприклад, у 1524 р. князь тричі звертався до Сигізмунда I Старого з проханням підтвердити йому певні володіння. За першим зверненням він отримав від великого князя підтверджувальний лист на три частини землі у Браславському повіті Опеської волості, що раніше купив у боярина Гришка Шембеля³³. Другий підтверджувальний лист великого князя стосувався землі Собутевщини, купленої Ю.Масальським у полоцьких міщан Івана й Дениса Голенищевичів³⁴. Аналогічний і третій підтверджувальний лист, згідно з яким князь отримував підтвердження на володіння землею Собутевщиною³⁵.

Юрій Тимофійович, як і його брат Петро Тимофійович, також фігурував у судовому процесі. Так, у 1546 р. з ним позивався кн. Тимофій Соколинський у справі про «неслушне» введення у володіння підданими Кривинського маєтку³⁶. Сигізмунд II Август у своєму вирокі наказав вирішити справу між князями віленському воєводі³⁷. Справу утримання в цілісності й розширення володінь після смерті кн. Юрія Масальського (1557 р.)³⁸ продовжила його дружина – кн. Ганна Іванівна Соколинська. Зокрема, у 1563 р. їй було надано в Полоцькій землі 12 служб, 24 дими та ґрунту («вздовжъ на две мили, а поперець на две версты») «до волі й ласки господарської»³⁹. Проте на схилі своїх літ Ганна Іванівна «спустила» певні володіння в Мозирській волості шляхетському подружжю Каспору Стужинському та Добрухні Владичанці. Так, у привілеї від 4 квітня 1572 р. Сигізмунда II Августа підтверджено «спущене» на село Горбовичі кн. Юрієвої Масальської Ганни Іванівни Соколинської вказаному подружжю, де також відзначалося, що княгиня, не маючи можливості боронити надане великим князем село «до волі й ласки», і прийнявши чернечий постриг, «спустила» його в «держання» Стужинським без його згоди⁴⁰.

Документи Литовської метрики містять цікаві факти з життя й діяльності правнука кн. Володка – господарського дворянина й королівського ротмістра Андрія Петровича Масальського. За свою службу великому князеві він отримав земельні надання у Віленському воєводстві. Так, у 1522 р. Сигізмунд I Старий у своєму листі наказував віленському воєводі виділити із державного фонду земельну ділянку князеві А.Масальському. Коли певні земельні наділи були уточнені, великий князь своїм привілеєм надав Андрієві Петровичу 15 служб людей і 4 землі «пустовських» у волості Утенського двору⁴¹. Кілька років по тому (1525 р.) великий князь надав А.Масальському підтверджувальний лист, за яким надані раніше землі в Утенській волості переходили в його довічне володіння⁴².

Неодноразово королівському ротмістрові видавалися кошти з господарського скарбу на потреби ввіреної йому роти. Приміром, у листах Сигізмунда II Августа за 1567 р., адресованих королівським ротмістрам із призначенням видати гроші для їхніх рот, вказано, що ротмістру кн. Андрію Масальському видано лист, згідно з яким пани Горностаї повинні видати 600 кіп грошів на потребу роти князя (150 вершників)⁴³. Того ж року в Бакштах було складено реєстр листів, наданих Сигізмундом II Августом королівським ротмістрам для отримання грошей із поборового податку за 1568 р. для потреб їхніх рот. Один такий лист отримав і кн. А.Масальський. У документі вказано, що його направлено з листом до «бирчих» Ошменського повіту, згідно з яким вони повинні видати на роту князя 600 кіп грошів литовських⁴⁴. Таким чином, можна встановити річну плату роти князя, яка становила 600 кіп грошів.

Володіння Андрія Петровича суттєво збільшилися після його одруження з кн. Ганною Богданівною Путятянкою, яка принесла в дім чоловіка записані їй як вінова частка волинські володіння. 30 червня 1570 р. датується запис у господарській книзі дарчої угоди кн. Андрієвої Масальської Ганни Путятича чоловікові кн. Андрію Петровичу Масальському на свої маєтності на Волині: замок Тучин, містечко Тучинське із селом Тучином, «фільварок на Черничині з присілками Коростятином, Мощоним, і з усіма Вольками на Воронові і Пустомитах, а під Степанем село Космачів»⁴⁵. Очевидно, що сам акт дарування вказаних маєтностей відбувся значно раніше, ніж було зроблено запис у господарській книзі. Про це свідчить той факт, що волинські володіння були підтверджені Сигізмундом II Августом кн. Андрію Масальському ще в 1567 р.⁴⁶ Беззаперечним фактом статечного господарювання князя у волинських маєтностях, подарованих дружиною, уже в 1567 р. є лист Сигізмунда II Августа від 10 вересня 1567 р. до Кременецького старости кн. Миколи Андрійовича Збаразького з наказом призначити «рок» у справі про наїзд господарського дворянина кн. Андрія Петровича Масальського на володіння господарських зем'ян Кременецького повіту Михайла та Кшиштофа Богуфаловичів Лабунських⁴⁷. Як бачимо, князь вирішив розширити новоотримані маєтності в поширений тоді спосіб – наїздом.

Певні проблеми у порушенні спокійного володіння волинськими маєтностями спричинила скарга родичів дружини. На жаль, поки що нам не відомі деталі справи про вказані володіння. Віднайдено лише документ із наказом Сигізмунда II Августа від 30 червня 1570 р. зробити запис у господарській книзі оповідання господарського маршалка, берестейського войскового пана Олександра Вагановського і його дружини Ганни Семашківни, а також володимирського підкоморія пана Олександра Семашка про те, що вони мають «природжене» право на маєтності кн. Андрієвої Масальської Ганни Богданівни Путятянки, котрі вона подарувала своєму чоловікові – князеві Андрієві Петровичу Масальському⁴⁸.

Нащадки князя Василя Юрійовича

Старший син кн. Юрія – Василь Юрійович – мав трьох синів: Семена, Михайла й Федора⁴⁹, котрі самі в документах означених книг Литовської метрики не представлені. Уперше згадуються онуки кн. Василя Юрійовича – Іван та Василь Федоровичі Масальські. Вони фігурують у підтверджувальному листі Александра Ягеллончика від 30 грудня 1493 р. смоленському боярину Васку Мирославину на села Площове й Мартинове у Смоленському повіті, в якому записано, що великий князь ще раніше надав вказані села кн. Івану й Василю Масальським⁵⁰. Очевидно, що ці села князі отримали відразу після приходу до влади Александра Ягеллончика в 1492 р. і володіли ними на певних умовах (вірогідно, що «до волі й ласки господаря») не більше, ніж півтора – два роки. Василь Федорович у документах більше не згадується, на відміну від свого брата Івана, котрий у 1508 р. вислужив уже в Сигізмунда I Старого землі в Смоленському повіті. Великий князь надав привілей Івану Федоровичу на «люди Бедричі» й три служби на Дубровенському шляху вічним правом⁵¹.

Традиційно князів Масальських не оминали судові процеси. Винятком не став і кн. Іван Масальський, який фігурує у справі з кн. Андрієм Коширським про деякі шкоди, заподіяні йому (1534 р.)⁵². Згодом (серпень 1539 р.) Іван Федорович разом зі своєю тещею – підляською лісничою Мариною Патієвою Тишкевичівною – позивався з господарським дворянином Іваном Львовичем щодо нерухомоті на Волині (земля Вортолська) (див. док. №1 у додатку). Наступного року кн. І. Масальський фігурує в судовій справі з господарським дворянином Іваном Богушевичем про розорення Шумського маєтку в Кременецькому повіті (див. док. №2 у

додатку). Очевидно, що найближчим часом конфлікт між князем та господарським дворянином не було вичерпано. На це вказує лист Сигізмунда I Старого від 20 жовтня 1545 р. до суддів – князя Матвія Васильовича Четвертинського та князя Івана Васильовича Масальського, – щоб вони вирішили справу відповідно до Литовського статуту між господарським маршалком, довгялиським державцею Іваном Богушевичем Боговитиновичем із князем Іваном Федоровичем Масальським про розорення міста Шумська (див. док. №3 у додатку).

Другий син кн. Василя Юрійовича – Михайло Васильович – зі своєю дружиною Тетяною (прізвище не встановлене) мав 6 синів, троє з яких емігрували до Москви: Семен, Василь та Григорій. Усі маєтності, якими володіли князі, після цього відійшли до великокнязівського фонду й були надані іншим підданним. Зокрема, у 1534 р. Сигізмунд I Старий надав на «хлебокормление» боярському сину Івану Поросукову чотирьох чоловік і чотири землі «пустовских» під Василішками, яким раніше володів кн. Г.Масальський⁵³.

Кн. С.Масальський до еміграції в Московське князівство отримав привілей великого князя (1508 р.) на 6 служб у Смоленському повіті вічним правом⁵⁴. У книгах Литовської метрики поки що не віднайдено документи про подальшу долю його володінь у ВКЛ.

Сини кн. Михайла Васильовича – Петро й Борис – вислужили маєтності відповідно у Чернігівському та Смоленському повітах. Кн. Петро Масальський у 1495 р. отримав підтверджувальний лист Александра Ягеллончика на маєтки Слобідку, Шерепів, Заруду, а також сільце на Баловісі вічним правом⁵⁵. Згодом, у 1496 р., великий князь литовський надав виморочену власність кн. П.Масальського господарському дворянину Андрію Дрожчі⁵⁶. Через кілька тижнів А.Дрожча отримав від господаря й підтверджувальний лист на вказані маєтності⁵⁷. Його ж молодший брат кн. Борис, згідно з документом від 15 жовтня 1508 р., вислужив у Сигізмунда I Старого двір Дуровичі у Смоленському повіті. У привілеї великого князя вказувалося, що двір надавався Б.Масальському вічним правом⁵⁸.

Ще один син кн. Михайла Васильовича – Федір – осів у Городенському старостві. Про це можемо дізнатися з підтверджувального листа великого князя від 3 жовтня 1509 р. – Сигізмунд I Старий наказував городенському старості Станіславу Петровичу надати кн. Ф.Масальському село Олексійовичі з людьми і землями, що належали до нього⁵⁹. У грудні 1509 р. в книгу метрики було внесено запис про відправу, надану шляхті ВКЛ у Кракові. Серед тих, хто отримав вказану відправу, значиться й кн. Федір Михайлович – йому було видано 20 бочок жита в Мельнику⁶⁰.

Чи не найповніше представлений у документах Литовської метрики старший син кн. Михайла Васильовича – Василь, якій мав володіння як у Смоленському, так і у Василішському та Рошському повітах. Формування та розширення володінь князя проходило в основному за рахунок великокнязівських надань початку XVI ст. Так, у 1508 р. кн. В.Масальський отримав підтверджувальний лист Сигізмунда I Старого на 6 служб на Дубровенському шляху в Смоленському повіті вічним правом⁶¹. Наступного року великий князь підтвердив своє попереднє пожалування на 2 служби людей і 2 пустих землі на Дубровенському шляху вічним правом⁶². Кн. В.Масальському, як смоленському землевласникові, у 1510 р. було видано 12 кіп грошів зі скарбу в Пйотркові⁶³.

У Василішському повіті князь, вочевидь, отримав надання Сигізмунда I Старого пізніше, ніж у Смоленському повіті. Свідченням цього є підтверджувальний лист великого князя від 16 липня 1521 р. на 30 служб людей і 2 землі «пустовских» у Василішському повіті⁶⁴. Про володіння ж кн. В.Масальського у Рошському повіті відомо з підтверджувального листа (1558 р.) Сигізмунда II Августа Богданові Стецковичу на маєтки в Рошському повіті Любовицької волості: 4 служби людей, пустовщину Мільковщизну і в селі Зорчинському,

а також 5 служб людей у Росасенській волості «вечностью»⁶⁵. У цьому документі вказано, що кн. В.Масальський «держал» 5 служб людей у повіті Рошському Росасенської волості, а після того, як його було оголошено зрадником, ці землі Сигізмунд II Август надав Богданові Стецковичу⁶⁶.

Емігрувавши до Московського князівства, князь був позбавлений усіх маєтностей на території ВКЛ – великий князь пожалував їх на «хлебокормление» московським боярам, які перейшли до нього на службу. Роздача володінь кн. В.Масальського відбулася у травні – липні 1534 р. Зокрема, 18 травня Сигізмунд I Старий звернувся з листом до василішського й марківського державці пана Яна Миколайовича Радивилевича про надання на «хлебокормление» боярському сину Федору Селеву двох чоловіків і три землі «пустовских» у Василішках. У пожалуванні було записано, що вказані люди й землі відійшли до великокнязівського фонду після зради й утечі до Москви князя Масальського⁶⁷. Із подібним листом від 20 травня великий князь звернувся до пана Я.Радивилевича про надання боярському синові Іванові Козиновичу одного чоловіка і двох пустих земель у Василішках⁶⁸. Ще одному московському бояринові на «хлебокормление», Артему Василевичу, великий князь також надав одного чоловіка й дві «пустих» землі у Василішках⁶⁹.

У липні 1534 р. Сигізмунд I Старий остаточно роздав усі василішські володіння кн. В.Масальського «боярам московського князя». У книги метрики спеціально було внесено перелік московських бояр, яким великий князь пожалував володіння у Василішках і Жолудку, що їх перед цим «відбив» і тримав Василь Михайлович⁷⁰.

Один із синів кн. Василя Юрійовича – Федір Васильович – мав по одному онуку від двох своїх синів – Івана й Василя. Про його онука – кн. Івана Васильовича – нам відомо через його дружину кн. Ганну Іванівну Корецьку, яка фігурує в листі Сигізмунда II Августа від 18 квітня 1567 р. Великий князь у своєму листі наказував київському воєводі кн. Костянтину Костянтиневичу Острозькому не забороняти кн. Івановій Масальській бути ігуменею в монастирі св. Михайла, що в Києві⁷¹.

Більше інформації є про другого онука кн. Василя Юрійовича – Федора Івановича, який осів у Городенському повіті. Його володіння формувалися шляхом надань Сигізмунда I Старого. Так, у 1511 р. кн. Ф.Масальський отримав підтверджувальний лист великого князя на 50 служб людей у селі Олексієвичі Жорславської волості⁷². Наступного року підтвердження на тих же людей і землі князь отримав від городенського старости пана Станіслава Петровича⁷³. Проте у 1514 р. великий князь надав кн. Ф.Масальському вже не підтверджувальний лист, а лист-пожалування на 50 служб людей згаданого села. У цьому листі подано детальний реєстр служб⁷⁴.

До нащадків кн. Василя Юрійовича Масальського належить Богущ Олександрович. Проте поки що дослідниками не встановлено, ким був його дід. Лише в одному документі подано повністю його ім'я і по батькові, із чого стає відомо ім'я його батька – Олександр. Ця документальна згадка належить до 1533 р., коли кн. Богущ Масальський був присутній на судовому засіданні, під час якого господарський чашник пан Миколай Андрішевич виніс вирок у справі попа Вересковського з полоцьким воєводичем паном Миколаєм Глібовичем про побиття першого та його дружини⁷⁵. До цього ж часу князь фігурував у документах лише під ім'ям.

Найбільш рання документальна згадка про кн. Б.Масальського відноситься до 1509 р., коли князеві була надана відправа маршалком і секретарем паном Іваном Сапегою в 20 кіп грошів із завельських вин у Богухвала⁷⁶. Наступного року він двічі отримував відправу у Кракові: спершу в березні – 10 кіп грошів зі скарбу митних грошей⁷⁷, а у вересні – 12 кіп грошей⁷⁸. У 1512 р. Богущ Олек-

сандрович згадується як власник вислуги в Порозові, з якої виставляв до війська ВКЛ 5 коней. Вірогідно, що він володів указаною вислугою вже кілька років, тому що документ констатував факт тримання тих чи інших володінь у ВКЛ усіма дворянами Сигізмунда I Старого⁷⁹.

У 1516 р. кн. Б.Масальський став власником маєтностей у Троцькому повіті. Це засвідчує «увяжчий лист» від 29 квітня, яким мерецький державця Юрій Глібович уводив князя у володіння 43 чоловіками й 8 пустими землями в Мерецькій волості⁸⁰. Через чотири роки князь отримав і підтверджувальний лист Сигізмунда I Старого на вказаних людей і землі в Троцькому повіті⁸¹.

Князя Б.Масальського не оминули земельні конфлікти. Зокрема, у 1533 р. великий князь призначив «рок» у справі Масальського з підляським воєводою про землю Войкінішку⁸². На жаль, документи про перебіг і завершення конфлікту не збереглися.

Беззаперечним фактом є те, що Богуш Олександрович входив до корпорації людей «поштивих, віри гідних і добрих» Віленського воєводства. Місцева знать і шляхта зверталася до князя, щоб він представляв їхні інтереси під час судових справ чи укладанні приватно-правових документів. Наприклад, він брав участь у судовому засіданні під час винесення вироку господарським маршалком Матеєм Войтеховичем Яновичем у справі боярина кн. Юрія Семеновича Слуцького Лецька Єсмановича з мінським міщанином Яцком про борг у 100 кіп грошів⁸³. Кн. Богуш Олександрович Масальський був також присутній на судовому засіданні (1533 р.), під час якого вже згадуваний господарський маршалок М.Войтехович Янович виніс вирок у справі Каспора Кунцевича з Войтехом Юрійовичем Сологубовичем про «неданьє» справи в деяких маєтках після смерті дружини першого⁸⁴. Коли в 1542 р. Юрій Кондратович робив запис і покладав листи до книг метрики через свого брата Лукаша Кіндратовича на борги різним шляхтичам, то князь на прохання останнього засвідчив даний запис своєю печаткою⁸⁵.

Сини Богуша Олександровича користувалися серед шляхти регіону не меншим авторитетом. Зокрема, Михайло Богушевич своєю печаткою засвідчив записний лист (1555 р.) господарського дворянина Михайла Макаровича маршалку й господарському писарю пану Остафію Богдановичу Воловичу⁸⁶.

Другий син кн. Б.Масальського – господарський дворянин Петро Богушевич – також був бажаною персоною при укладанні важливих приватно-правових актів. Так, у 1559 р. він засвідчив лист Єзофа Матвійовича Казновського своєю печаткою, з яким той звертався до Сигізмунда II Августа з проханням підтвердити дарчий запис на маєтки Своячичі й Островчичі та рухоме майно, що мало перейти йому «на вечність» після смерті дружини Ганни Матвійовни Пятковича⁸⁷.

Брати кн. Михайло й Петро Масальські ретельно опікувалися своїми маєтностями, свідченням чого може бути звернення до великого князя з проханням підтвердити їхні володіння. Зокрема, у 1566 р. на одне із таких звернень Сигізмунд II Август надав їм підтверджувальний лист на 44 конюхи і тяглою чоловіка «ілговських» Мерецької волості, а також на пусті землі вічним правом⁸⁸. Окрім легітимного способу утримання чи розширення родових володінь, кн. Петро Богушевич свідомо йшов на порушення права, захопивши 2 служби людей у Руському маєтку зем'янина Себастьяна Преборовського і його дружини Настасії Богданівни. Постраждале подружжя звернулося з позовом до великокнязівського суду й 14 червня 1568 р. великий князь своїм вироком призначив «рок» князеві Масальському⁸⁹. Як далі розвивалася судова справа, на жаль, невідомо.

У 1567 р. в документах Литовської метрики вперше фіксується господарський дворянин кн. Григорій Атанізович Масальський. За документом він отримав у заставу від великого князя двір, місто й усю Обельську волость терміном на 3 роки в сумі 3000 й 200 кіп грошів⁹⁰. Як і у випадку з кн. Богушом Олександровичем Масальським, лише раз у документі згадується його ім'я й по бать-

кові – відтак важко встановити його найближчих предків чи родичів. Можливо, що форма по батькові «Атанізович» – це перекручене писарем «Афанасієвич». Якщо так, то можна припустити, що Григорій був онуком Бориса Михайловича й сином Афанасія Масальського.

Під 1569 р. кн. Г.Масальський виступає вже перштунським і бержницьким державцею. Цього року Сигізмунд II Август своїм листом пожалував князеві «держави» Перштунь і Бержники⁹¹. У день надання пожалування (8 травня) великий князь направив ще одного листа. Він адресувався господарському служебнику Рафалу Заневському з наказом подати «держави» Перштунь і Бержники великокнязівському дворянинові кн. Григорію Масальському. У листі також повідомлялося й усій перштунській шляхті, боярам і підданам про призначення нового державці. За наказом великого князя, місцева шляхта й піддані зобов'язувалися виконувати послушенства й розпорядження новопризначеного урядника⁹². Третій лист щодо справи про призначення кн. Г.Масальського перштунським і бержницьким державцею був направлений Сигізmunдом II Августом удові попереднього державці Перштуня й Бержників Іванової Макаровича. У листі великий князь наказував їй поступитися «державами» покійного чоловіка⁹³.

За кілька днів новий державця розпочав виконувати свої обов'язки. За наказом великого князя від 15 травня 1569 р. кн. Г.Масальський направив із Перштуня й Бержників 60 підвод до Мереча. Такий же наказ отримав і городенський староста пан Григорій Олександрович Ходкевич. У Меречі підводи завантажувалися вівсом і вже з провіантом доставлялися для потреб господарських коней до Книшина⁹⁴.

Як свідчать документи, у господарській скарбниці дуже часто бракувало готівки. Тому великий князь практикував здавати в оренду чи заставу землі, маєтності, держави та староства, поповнюючи таким чином державний скарб. Так, 27 вересня 1569 р. кн. Григорій Масальський отримав в оренду від Сигізmunда II Августа городенське й пжеломське «неводництво» терміном на 1 рік у сумі – 250 кіп грошів⁹⁵. Згодом великий князь звернувся до городенського старости, найвищого гетьмана пана Г.Ходкевича, щоб той виконав певні розпорядження господаря щодо рибалок городенського й пжеломського «неводництва», орендованого перштунським і бержницьким державцею⁹⁶. У жовтні 1569 р. Сигізмунд II Август заставив кн. Г.Масальському ще й Оникштенську «державу» терміном на 1 рік у сумі 1000 і 800 кіп грошів⁹⁷. У даній заставній угоді князь виступав і як обельський державця.

У червні 1570 р. великий князь із Варшави надсилає листи до державців і старост із наказом поставляти провіант для державних потреб. Один такий лист Сигізмунд II Август направив до городенського старости Г.Ходкевича, щоб той надав 220 підвод вівса з Лабна, Одельська, Кузьниці, Котри, Шкідля і Мітовщизни. У кінці документа приписано, що такий же лист направлявся до перштунського й бержницького державці Григорія Масальського, яким господар зобов'язував князя надіслати 70 підвод вівса з Перштуня й Бержників⁹⁸.

Як великокнязівський державця кн. Г.Масальський виконував низку доручень господарського й урядового характеру. Зокрема, за наказом Сигізmunда II Августа князь проконтролював виплату чиншу Станіслава Ждановського з його двох волок ґрунту по 2 копи і 20 грошів⁹⁹. Будучи вже кобринським старостою, кн. Г.Масальський згідно з підтверджувальним листом великого князя вводив Полонію Петрову у володіння двома волоками в селі Жуховичах¹⁰⁰.

Нащадки князя Семена Юрійовича

Найменше інформації в опрацьованих нами книгах Литовської метрики міститься про нащадків кн. Семена Юрійовича Масальського. Відомо, що він мав

двох синів – Івана та Андрія, – імена яких зустрічаються в данині Александра Ягеллончика від 21 липня 1490 р. Так, кн. Івану Семеновичу видано постав новогонського сукна зі смоленського мита й жереба в пана Михайла, а його брату кн. Андрію Семеновичу – лише жереб. Чимала сума дісталася (6 кіп грошів зі скарбниці і 8 – зі смоленського мита) і кн. Федору¹⁰¹, сину Івана Семеновича.

Окрім Федора, кн. Іван Семенович мав ще двох синів – Дмитра та Семена. Усі троє фігурують у судовій справі від 19 квітня 1494 р., коли кн. Федір Іванович позивався зі своїми братами – Дмитром і Семеном. Приводом позову послужили родові маєтності їхнього дядька кн. Андрія Семеновича Масальського, після смерті якого розгорнулася боротьба братів за право отримати найвигоднішу частку дядьківщини. Справа для братів ускладнювалася тим, що ще залишалася дружина їхнього дядька. Проте перехід маєтків кн. Андрія Семеновича до рук племінників був лише справою часу, адже їхній дядько був бездітним. Тому Александр Ягеллончик, розібравшись по суті справи, постановив, що після смерті дружини кн. А.Масальського всі родові володіння розподіляться рівними частинами між його племінниками¹⁰².

Князі Дмитро й Семен Івановичі емігрували до Московського князівства. Можливо, що вони зробили це одночасно зі своїми двоюрідними братами – князями Григорієм, Василем та Семеном Михайловичами Масальськими. Очевидно й те, що саме вони фігурували у грамотах про перемир'я короля Александра Ягеллончика з московським князем Іваном Васильовичем (1503 р.)¹⁰³ та Сигізмунда I Старого з Василієм Івановичем (1508 р.)¹⁰⁴ У документах указувалося, що князі Масальські є підданими московського князя, цілісність володінь яких зобов'язувалися не порушувати ані Александр Ягеллончик, ані Сигізмунд I Старий.

Таким чином, віднайдені нами документи суттєво розширюють уявлення про роль та місце князівського роду Масальських серед соціальної та політичної еліти ВКЛ. Уведення до наукового обігу нових, досі невідомих джерел, доповнить та деталізує наші знання про князівську родину й носіїв політичної культури еліти ВКЛ у цілому. Археографічна публікація документів здійснюється згідно з дипломатично-критичним методом та у відповідності із запропонованими В.Німчуком «Правилами видання пам'яток, писаних українською мовою та церковнослов'янською української редакції» (К., 1995).

Документи:

№1. 1539, серпня 15. Краків. – Лист короля Сигізмунда I Старого господарському дворянинові Іванові Львовичу у справі з підляською лісничою Мариною Патієвою Тишкевича та її зятем князем Іваном Федоровичем Масальським щодо нерухомості на Волині.

Ориґінал: Lietuvos valstybės istorijos archyvas (Литовський державний історичний архів). – F.1029. – Аур.1, №1.

Мікрофільм: відсутній.

[Арк.1, зв.]

Жикгимонт божю м(и)л(ос)тью корол польский, великии к(ня)з лит(о)вский, руский, пруский, жомойтский, мазовецкий и иных

Дворанинѣ нашему Ивану Львовичѣ. Жаловала намъ лесничая подлѣшская пани | Патѣваа Тишкевича Марина из затѣм своим кн(я)зем Иваном | Федоровичом Масалским, о том штож дей ты¹ вправил собѣ листы с канцлѣрѣм н(а)шоѣ, хотачи их вправо припозывати, о отчизну детѣм еѣ |, и о пѣнази которые брат твой, муж еѣ небожчик пан Богдан Львович на суд | их вытегал за помѣру земли Вортолское своим накладом, и к тому | дозволил дей ты ему 8 выимѣньях своих недѣленных на Волини | замок збѣдовати и ставы справовати, и коли бы са ты пахотѣль² | з ним выимѣньях и в тых пѣназах дѣл мѣти, тогда дей мѣл еси ему | о ныи его двѣс наклад што он на то наложил како дотискаючи | права о тыи пѣнази, так теж и што на замок, и на ставы выдать | што на тебе приидет

ему *отложити*, и который еси имѣнья сам ползапродавал, а инший попродавал, ты теж мѣл еси окупити, и што | остал ты винен ему, и который долги он за тебе поплатить | немалую сѣму пѣназей, и ты пѣнази мѣл дей еси емѣ первѣй *отложити*, нивкого непозычаючи, ани имѣней заставляючи, одно своими | влостными пѣназми готовыми грошми, и тыи имѣнья окупити | и долгъ свой емѣ заплатити. Тож бы еси мѣл з ним дѣл принати | яко в пѣназах так и в ыимѣньях, а не*отложивши* тых пѣназей и | невыкупивши оных имѣней и долгѣ ему незаплативши, не мѣл | дей еси на нем жадного дѣлу в ыимѣньях допирати, ани о то | з ним правоватиса. *Яко ж дей ты и листы свои записны на то | брату своему небожчику пану Богдану подавал под зарѣками на нас | г(оспод(а)ра и на его самого. Ижъ деи еси тот не мѣлть вѣршити ф которыи ж листы твои она перед нами покладала, и ты ||*

[Арк.1]

дей оных записов своих пробачивши, в том *еи* покоя дати не хочеш, и *в* право ея самую и зата ея поволокаеш, а в том дей они собѣ немало | шкодуют про то и дыж ты таковыи записы брату своему на себе подавал. Приказуемъ тобѣ под тымиж зарѣками | н(а)ш(ы)ми, яко са еси сам в листех своих описал, ажбы еси не*отложивши* тых накладов мѣжа ея брата своего, и тых имѣней | не*кепивши*, которые еси позаставлял, и оных пѣназей, которыи еси ему остал винен, и што он за тебе долги платил | не *отдавши* невѣстки своея и зата ея в право о то неповолокал, и жадное трудности им в том задавал, и *в* шкоды их | не*приводил*, и дал имъ в том покой до тых часов поки олиж | тот двес наклад мѣжа ея брата своего выше мененый, имъ *отложиш* | и за то им д[...]*ит* вчинишь *водлуг* записов своих которыми са еси | брату своему небожчикѣ пану Богдану Лвовичѣ обезал конечно. Абы то | *и*нак небыло *и*жбы они через то нам о том не жаловали. П(и)сан | в Кракаве под лет(а) Бож(ьего) нар(о)ж(енья) 1539 м(е)сца август(а) 15 ден | индик(т) 12.³

⁴Михайло писаре⁵ ||

№2. 1540, травня 10. Берестя. Лист Сигізмунда I Старого господарському дворянинові Іванові Богушевичу, щоб він приїхав до короля на суд у справі з князем Іваном Федоровичем Масальським про розорення міста Шумська Кременецького повіту, коли той скаже.

Оригінал: LVIA. – F.1029. – Аруг.1, №1.

Мікрофільм: відсутній.

[Арк.3]

Жикгимонт бажю м(и)л(о)стью корол полский, великий кн(я)зь ли(то)в(е)ский, русский, пруский, жомойтский, мазовецкий и иных

Дворанинѣ н(а)ш(о)му пану Ивану Б(о)гдѣшевичѣ. Жаловал нам дворанин наш | кн(я)зь Иван Федорович Масальский о том штож дей которое имѣне | на Вольни замок Шумско и з селы к нему прислухаючины ты *держал* ѣ в опеце свое[и] по см[е]р[т]и т[е]ста его пана Богдана Лвовича | колко-надцат лѣтъ, оно дей тых часов тое имѣне он з рук | твоих взал за листы и дворанином нашим яко *отчич* того имѣнья по жонѣ своей, а ты дей по тыи часы держачи оное имѣне ѣ в опеце своей спѣстошил, людей розогнал, ставы | спѣстошил, и замочок тот за твоег(о) держаниа двес опал, и люди | его бѣ(з)мѣрными винами карал, и многие шкоды ему | и людем его поделал, в чом же он собѣ немало шкодуе^т и | *хочет* о том с тобою перед нами очивисто мовити. Про то приказуем тобѣ штобы еси перед нами кѣ праву стал и *в* том са | з ним росправил на тот рок на которыи он тебе перед нас | з [...] нашим листом. |

П(и)сан ѣ Бере(с)ти под | лет(а) Бож(ьего) нар(о)ж(енья) 1540 м(е)сца маа 10 ден индик(т) 13.⁷

⁸Горностаи ||

№3. 1545, жовтня 20. Вільно. Лист Сигізмунда I Старого до суддів – князя Матвія Васильовича Четвертинського та князя Івана Васильовича Масальського, – щоб вирішили справу відповідно до Литовського статуту між господарським маршалком, довгяльським державцею Іваном Богушевичем Боговитиновичем із князем Іваном Федоровичем Масальським про розорення міста Шумська Кременецького повіту.

Оригінал: LVIA. – F.1029. – Аруг.1, №1.

Мікрофільм: відсутній.

[Арк.4]

Жикгимонт Август божю м(и)л(о)стью корол полский, великий к(н)(я)з | ли(то)вский, руский, пруский, жомоитский, мазовецкий и иных

Двораном н(а)шимъ кн(я)зю Матфѣю Василевичу Четвертєнскому | а кн(я)зю Ивану Васи́леви-чу Масалскому⁹. Прысылал до нас | дворанин н(а)шъ кн(я)зь Иван Федорович Масалский из жонолю¹⁰ своею Богданою, поведаючи ѿ том што дей котораа жалоба приходила ѿт дворанина н(а)ш(о)го па-на Воины и ѿт маршалка¹¹ | н(а)ш(о)го державцы Довггалискоз(о) пана Ивана Богуневичов¹² Бого|ви-тиновича жебы они з ымѣней своих Оношковец и Сурожи¹³ | земли их влосный имѣна их Шумско-го посполитый и дѣлений на нѣкоторых мѣсцах за себе забрали и ку тому дей з ымѣна своего | Бримова квалтовне став к берегѣ Шумскому собѣ заставити, и пры том дей ставу немало земли их Шумское и сеножати | [...] маю [...] [шко]ды и бои, и грабежи им дѣлают замок [...] | [Голо]вою своею они одержали лист с канцлерыи н(а)ших и з рук | своих взали дворан н(а)ших пана Семена Миткевича Бабинского, | а Михаила Игнатовича Дчусу, якож и рок в том же листе н(а)шем | им зложили, ѿт ѿказана того листа н(а)ш(о)го за дванадцат недѣл гдѣ | теж они на тыи sprawy не з руки своее, але з рамена н(а)ш(о)го | г(о)с(по)д(а)рьскоз(о) вас судяи дзали. Про то абы есте згоди-вшисе поспол зъ судяи их и на тыи их земли ленныи гдѣ *ест* про межку | ними спор и розни-ца выехали, и ѿ том межи ними досмот||

[Арк.4, зв.]

рели и справедливост томѣ дчинили ни чим не ѿступаючи статутѣ, | права земского. Абы им на обе стороне кривды в том не было, пакли ж бы есте сами на том рок там на тыи земли выехали | за справа своими не могли и вы бы на мѣсца свои таковых же на тыи их sprawy послали. А мы им моц даем таковою ж тым листом н(а)шим якъ и вам самим. П(и)сан ѣ Вилни | под лет(а) Бож(ье-го) нар(о)ж(енья) 1545 | м(е)сца ѿкт(ября) 20 ден индикт 4є¹⁷ | ¹⁸

¹⁹Горностаѣ ||¹ Підкреслено в документі.² Так у тексті.³ Під текстом посередині аркуша була печатка червоного кольору.⁴ Підпис праворуч під текстом.⁵ Позначення кінця тексту.⁶ Пропущено в тексті.⁷ Під текстом посередині аркуша стоїть печатка червоного кольору.⁸ Підпис праворуч під текстом.⁹ Підкреслено у тексті.¹⁰ Підкреслено у тексті.¹¹ Підкреслено у тексті.¹² Підкреслено у тексті.¹³ Підкреслено у тексті.¹⁴ Текст пошкоджено.¹⁵ Текст пошкоджено.¹⁶ Текст пошкоджено.¹⁷ Позначення кінця тексту.¹⁸ Під текстом посередині аркуша стоїть печатка червоного кольору.¹⁹ Підпис праворуч під текстом.

¹ *Boniecki A.* Poczet rodów w Wielkim kśęstwie Litewskim w XV i XVI wieku. – Warszawa. 1887. – S.174–177; *Wolff J.* Kniaziowie litewsko-ruscy od końca czternastego wieku. – Kraków, 1895. – S.231–258.

² *Бранденбург Н.* Род князей Мосальских (XIV–XIX в.). – Санкт-Петербург, 1892.

³ *Яковенко Н.* Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII ст. (Волинь і Центральна Україна). – К., 1993.

⁴ *Русина О.* Сіверська земля у складі Великого князівства Литовського. – К., 1998. – С.165–202; *Її ж.* Україна під татарами і Литвою. – К., 1998. – С.154–176.

⁵ *Войтович Л.* Княжа доба на Русі: портрети еліти. – Біла Церква, 2006.

⁶ *Собчук В.* З історії шляхетських землеволодінь шляхетських родів із княжими титулами у Південній Волині XV – першої половини XVII століть // Записки Наукового товариства ім. Шевченка (Праці комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін). – Т.ССXL. – Л., 2000. – С.350–353.

⁷ Блануца А. Матеріали до реєстру земельних контрактів волинської шляхти (друга половина XVI ст.). – К., 2005.

⁸ В історіографії зустрічається також написання прізвища як *Мосальські*. Це пов'язано із найбільш ранніми відомостями про окремих представників родини. Однак у даній статті ми вживатимемо варіант *Масальські*, оскільки саме таке написання зустрічається в переважній більшості опрацьованих джерел.

⁹ Войтович Л. Княжа доба на Русі ... – С.408, 419.

¹⁰ Яковенко Н. Українська шляхта ... – С.318.

¹¹ У документі відсутня дата, проте зазначені маєтності кн. Володко міг отримати лише від Казимира Ягеллончика, тому що помер у середині XV ст. за часів його правління.

¹² Lietuvos Metrika. – Knyga Nr.4 (1479–1491): Užrašymų knyga 4 / Parengė L.Anužytė. – Vilnius, 2004. – P.37 (далі – LM 4).

¹³ LM 4. – P.46.

¹⁴ Ibid. – P.39–40.

¹⁵ Яковенко Н. Українська шляхта... – С.320.

¹⁶ Lietuvos Metrika. – Knyga Nr.5 (1427–1506): Užrašymų knyga 5 / Parengė ir paratarmę bei komentarus parašė E.Banionis. – Vilnius, 1993. – P.296 (далі – LM 5).

¹⁷ Яковенко Н. Українська шляхта... – С.320.

¹⁸ Lietuvos Metrika. – Knyga Nr.8 (1499–1514): Užrašymų knyga 8 / Parengė A.Baliulis, R.Firkovičius, D.Antanavičius. – Vilnius, 1995. – P.415–417 (далі – LM 8).

¹⁹ LM 8. – P.163–166.

²⁰ Російський державний архів давніх актів (далі – РДАДА). – Ф.389. – Оп.1. – Од. зб.223. – Арк.15 зв.

²¹ РДАДА. – Арк.16–16 зв.

²² Lietuvos Metrika. – Knyga Nr.11 (1518–1523): Užrašymų knyga 11 / Parengė A.Dubonis. – Vilnius, 1997. – P.71 (далі – LM 11).

²³ LM 11. – P.93.

²⁴ Ibid. – P.94.

²⁵ Lietuvos Metrika. – Knyga Nr.10 (1440–1523): Užrašymų knyga 10 / Parengė E.Banionis ir A.Baliulis. – Vilnius, 1997. – P.70 (далі – LM 10).

²⁶ LM 10. – P.71.

²⁷ Ibid. – P.112.

²⁸ Lietuvos Metrika. – Knyga Nr.15 (1528–1538): Užrašymų knyga 15 / Parengė A.Dubonis. – Vilnius, 2002. – P.206–207 (далі – LM 15).

²⁹ Lietuvos Metrika. – Knyga Nr.12 (1522–1529): Užrašymų knyga 12 / Parengė D.Antanavičius ir A.Baliulis. – Vilnius, 2001. – P.484–485 (далі – LM 12).

³⁰ Ibid. – P.352.

³¹ Ibid. – P.351.

³² Lietuvos Metrika. – Knyga Nr.224 (1522–1530): 4-oji Teismų bylų knyga / S.Lazutka, I.Valikonytė. – Vilnius, 1997. – P.137–138 (далі – LM 224).

³³ LM 12. – P.307.

³⁴ Ibid. – P.308.

³⁵ Ibid.

³⁶ РДАДА. – Ф.389. – Оп.1. – Од. зб.29. – Арк.1 зв. – 2.

³⁷ Там же. – Арк.3 зв.

³⁸ Яковенко Н. Українська шляхта... – С.320.

³⁹ Метрыка Вялікага Княства Літоўскага: Кніга 44. Кніга запісаў 44 (1559–1566) / Падрыхтаваў А.І.Груша. – Мінск, 2001. – С.95–98 (далі – Метрыка ВКЛ. КЗ 44).

⁴⁰ Lietuvos Metrika. – Knyga Nr.51 (1566–1574): Užrašymų knyga 51 / Parengė A.Baliulis, R.Ragauskienė, A.Ragauskas. – Vilnius, 2000. – 484 p. (далі – LM 51). – P.309–310.

⁴¹ LM 12. – P.139.

⁴² Ibid. – P.420.

⁴³ Lietuvos Metrika. – Knyga Nr.531 (1567–1569): Viešųjų reikalų knyga 9 / Parengė L.Anužytė ir A.Baliulis. – Vilnius, 2001. – P.43 (далі – LM 531).

⁴⁴ Ibid. – P.45–46.

⁴⁵ РДАДА. – Ф.389. – Оп.1. – Од. зб.268. – Арк.204–209 зв.

⁴⁶ LM 51. – P.156–159.

⁴⁷ РДАДА. – Ф.389. – Оп.1. – Од. зб.268. – Арк.160–161 зв.

- ⁴⁸ Там же. – Арк.209 зв. – 210 зв.
- ⁴⁹ Яковенко Н. Українська шляхта... – С.318.
- ⁵⁰ Lietuvos Metrika. – Knyga Nr.3 (1440–1498): Užrašymų knyga 3 / Parengė L.Anužytė ir A.Baliulis. – Vilnius, 1998. – P.81–82 (далі – LM 3).
- ⁵¹ LM 8. – P.282–283.
- ⁵² Lietuvos Metrika. – Knyga Nr.227 (1533–1535): 8-oji Teismų bylų knyga / I.Valikonytė, S.Lazutka. – Vilnius, 1999. – P.110 (далі – LM 227).
- ⁵³ Ibid. – P.165.
- ⁵⁴ LM 8. – P.283–284.
- ⁵⁵ РДАДА. – Од. зб.6. – Арк.122–123.
- ⁵⁶ Там же. – Арк.126; Акты Литовской метрики. – Т.1. – Вып.1 (1413–1498). – Варшава, 1896 (далі – Акты ЛМ). – №223. – С.87–88; Русина О. Сіверська земля у складі Великого князівства Литовського. – С.143.
- ⁵⁷ РДАДА. – Од. зб.6. – Арк.126–127; Акты ЛМ. – №235. – С.92.
- ⁵⁸ LM 8. – P.287–288.
- ⁵⁹ LM 25. – P.97.
- ⁶⁰ LM 8. – P.418–419.
- ⁶¹ Ibid. – P.282–283.
- ⁶² Ibid. – P.326–327.
- ⁶³ Ibid. – P.419–420.
- ⁶⁴ LM 10. – P.86–87.
- ⁶⁵ LM 51. – P.325.
- ⁶⁶ Ibid. – P.326.
- ⁶⁷ LM 277. – P.165.
- ⁶⁸ Ibid. – P.165.
- ⁶⁹ Ibid.
- ⁷⁰ Ibid. – P.131.
- ⁷¹ РДАДА. – Од. зб.266. – Арк.172 зв.
- ⁷² LM 25. – P.98–99.
- ⁷³ Ibid. – P.97–98.
- ⁷⁴ LM 9. – P.160–161.
- ⁷⁵ LM 225. – P.127.
- ⁷⁶ LM 8. – P.406–409.
- ⁷⁷ Ibid. – P.420–424.
- ⁷⁸ Ibid. – P.425–428.
- ⁷⁹ Ibid. – P.163–164 (Перепис 1512 р. всіх дворян короля й великого князя Сигізмунда I Старого у Великому князівстві Литовському).
- ⁸⁰ LM 25. – P.208–209.
- ⁸¹ Ibid. – P.207–208.
- ⁸² LM 227. – P.53.
- ⁸³ Ibid. – P.123.
- ⁸⁴ Ibid. – P.130–131.
- ⁸⁵ Lietuvos Metrika. – Knyga Nr.230 (1542): 11-oji Teismų bylų knyga / I.Valikonytė, S.Viskantaitė, L.Steponavičienė. – Vilnius, 2001. – 120 p. – P.68–70 (далі – LM 230).
- ⁸⁶ Метрыка Вялікага Княства Літоўскага: Кніга 43 (1523–1560): Кніга запісаў 43 (копія канца XVI ст.) / Падрыхтаваў В.С.Мянжынскі. – Мінск, 2003. – С.59–61 (далі – Метрыка ВКЛ. КЗ 43).
- ⁸⁷ Метрыка ВКЛ. КЗ 44. – С.110–111.
- ⁸⁸ Там жа. – С.115–116.
- ⁸⁹ РДАДА. – Од. зб.266. – Арк.318 зв. – 319 зв.
- ⁹⁰ Там же. – Од. зб.267. – Арк.136 зв. – 140.
- ⁹¹ Lietuvos Metrika. – Knyga Nr.52 (1569–1570): Užrašymų knyga 52 / Parengė A.Baliulis, R.Firkovičius. – Vilnius, 2004. – P.34 (далі – LM 52).
- ⁹² Ibid. – P.34–35.
- ⁹³ Ibid. – P.35.
- ⁹⁴ LM 532. – P.44–45.
- ⁹⁵ LM 52. – P.71–72.
- ⁹⁶ Ibid. – P.72.

⁹⁷ РДАДА. – Од. зб.267. – Арк.279–282 зв.

⁹⁸ LM. 52. – Р.124.

⁹⁹ Ibid. – Р.127–128.

¹⁰⁰ Ibid. – Р.128.

¹⁰¹ LM 4. – Р.87–88.

¹⁰² РДАДА. – Од. зб.6. – Арк.147–148.

¹⁰³ LM 5. – Р.209–212.

¹⁰⁴ LM 8. – Р.125–128.

Basing on acts of Lithuanian metrics the article examines political, legal, economical, property and family aspects of life and activity of representatives of prince family of Masal's'kyis in the Grand Lithuanian Duchy of the middle of XV century – in the first half of the XVI century. Tree groups of dukes are distinguished: descendants of Volodymyr (Volodko) Yuriyovych, Vasyl' Yuriyovych and Semen Yuriyovych. Demesnes of the family were located on the whole territory of the state including Volyn' and its separate representatives emigrated to Muskovy as a result of Moskow-Lithuanian wars on the brake of XV–XVI centuries.

М.В.Нишпор*

**ЩОДЕННЕ ЖИТТЯ ІТАЛІЙЦІВ У ЛЬВОВІ
НАПРИКІНЦІ XVI – У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XVII ст.
(НА МАТЕРІАЛАХ ЗАПОВІТІВ ТА ІНВЕНТАРІВ МАЙНА)**

Стаття присвячена дослідженню на матеріалах заповітів та інвентарів рухомого й нерухомого майна щоденного життя італійців у Львові, що дозволить розкрити ознаки та особливості функціонування цієї етнічної групи у місті, порівняти ступінь взаємодії, взаємовпливів та збереження іноземцями власної ідентичності.

Італійська міграція у Львів відбувалася кількома хвилями ще починаючи з XIV ст. Найчастіше іноземці італійського походження прибували до Львова (середина – друга половина XVI ст.) двома шляхами – зі східних італійських колоній на території Османської імперії та безпосередньо із Заходу. Про їх значну вагу в місті свідчить факт уміщення в книзі прийняття до міського права присяги італійською мовою для іноземців італійського походження, які хочуть стати громадянами міста¹. Серед італійців були архітектори, яких запрошували магнати та патриціат для розбудови й зміни естетичного вирішення міст, купці, які вели торгівлю на шляхах між Сходом та Заходом, ремісники, представники новостворених релігійних орденів, дипломати. У середині XVII ст. кількість італійців, що прибували до Львова, починає зменшуватись, що було пов'язане з війнами Богдана Хмельницького та торгівельною політикою міст².

Італійців приваблювало вдале розташування міста на перетині торговельних шляхів, значний економічний потенціал і релігійна толерантність. Міська влада та королівський уряд були зацікавлені в діяльності іноземців італійського походження, яка сприяла розвитку торгівлі й міському будівництву. Італійці не лише принесли ренесансну архітектуру та нові європейські віяння – разом із представниками інших іноземних громад вони створили своє середовище.

* Нишпор Мар'яна Володимирівна – аспірантка Львівського національного університету імені Івана Франка.